

eleven, de kissé szeszélyes sodrásának – hogy máskor viszont szigorúbban teoretikus hajlamait juttassa túlsúlyra művészi érzékenységének ellenében.

De ha mindezt némi sajnálattal: mint nagyobb lehetőségek kibontakozásának elmaradását kell is tudomásul venni, ez nem lehet ok arra, hogy megfélemedezzünk örömeinkről, amiért irodalomtudományunk egyik vitathatatlanul érdekes személyisége életének immár kilencedik évtizedéhez közelítve is friss erővel alkot, új műveket téve asztalunkra. (Magvető, 1978.)

TAMÁS ATTILA

Sipos Lajos: BABITS MIHÁLY ÉS A FORRADALMAK KORA

Babits Mihály életéről és művészetéről máig nincs megbízható pályaképünk, tartalmas, részletes értékelésünk. Az előbbi hiányt alaposan megsínylette a róla szóló irodalom, midőn néhány lényeges életszakaszt érintett. Az 1918–19-es évek eseményeinek földerítése negyven évig váratott magára. Tolnai Gábor, Ungvári Tamás, Kardos Pál kezdeményezései után jó másfél évtizeddel jelentkezett Sipos Lajos, hogy e fontos időszakasz emberi és művészi mérlegét végre pontosan fölállítsa.

Föladatát sikerrel teljesítette. Kiigazította elődeinek pontatlanságait, mégpedig filológiaiilag is, lélektanilag is. Kellően szemügyre vette ugyanis azt a szellemi helyzetet, melybe Babits a háborús években s azok után került, és a betűk mögött sikerült a lélek vívódásait követnie. A költő megnyilatkozásai mögé tüzetes esemény- és sajtótörténetet állított. Könyvének világos szerkezetében kitérései sem kalandoztatnak el, hanem gazdagítva vezetnek vissza a főcspásra. Tiszta fogalmazása szintén tárgyának elfogulatlan megítélését szolgálja.

Könyvének gyöngéje: kevés figyelmet szentel annak, hogy Babits megnyilatkozásait gondolkodás- és eszmetörténeti folyamatba illessze. Néhány megjegyzés erejéig tér csak ki a költő szociológiai érzékenységre, történet szemléletére és nemzettudatára, de nem elegendő súlyt adva annak, ami voltaképpen tárgyának veleje.

Könyvének elején fölveti Babits szociológikus tájékozottságának kérdését. Rámutat Jászi Oszkár és Szabó Ervin szerepére, akik – legalábbis Schöpflin szerint – a század elején nálunk is fölvirágzó tudó-

mány eredményeivel költőnket megismertették. Anélkül, hogy lekicsinyelnék az életrajzi tények bizonyító erejét, szükségesnek láttuk volna Babits hasonló gondolatainak bemutatását. Nem érdektelen ugyanis, hogy már jóval azelőtt számot vetett e látásmód természetével, s első reakcióiban éppúgy, mint a háborút követően határozottan elutasította. Persze a szociológia esztétikai illetéktelenségét hangsúlyozta inkább, aminek az 1911-es *Játékfilozófiában* éppúgy helyet adott, mint éppen a tanács hatalom alatt tartott *Irodalomelméletében*. A *Második ének* című mesedarabban is hangos fricskát kap a „szociológ”. Mindazáltal nem jelentéktelen kérdésnek tartotta „a polgárság és a l'art pour l'art viszonyát” *A lélek és a formákról* írott bírálatában (Nyugat, 1910. II. XI. 1. 1563–1565.), s midőn ifj. Leopold Lajosnak *A presztizs* címmel, 1912-ben megjelent szociológiai művét ismertette (Ny., I. V. 1. 831–832.), a szerző reflexiójára küldött válasza szerint szándékában állt írni „presztizs-elméletéről”: „Ha kifejtem, filozófiai értekezés lesz. Talán lesz.” S noha ebből – tudunkkal – nem sok valósult meg, értekezésének fővonalait Babits történetiszociológiai sejtései engedi.

S ha a szociológia kérdéseit szem előtt tartotta, mennyivel inkább fontosnak ítélte a történetieket. Magáról a történeti és történettudományi szemléletről olyan különvéleményt táplált – kicsit balul érinti ezt Sipos Lajos könyvének 106–107. lapján –, mely szoros közelségbe hozta őt a neokantiánus gondolkodókkal, Windelbanddal, Laskkal, Rickerttel. Fontos tudnunk, hogy *élesen* egyikük sem állt szemben a történeti szemlélettel. Tárgyilagosságát féltve, a gazdaságtörténet egyszerűségeit vetették el benne, mivel azt a „pártpolitika terméke”-nek tartották (H. Rickert: *Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft*. XI. fejezet.). Illyéstől értesülünk róla, hogy lényegében Babits is ez ellen tiltakozott. S itt is főleg az esztétika nevében. „Egy zseni megváltoztathatja a világtörténelmet, minden lehetséges szociológiai számítás ellenére. „– vallotta a *Játékfilozófiában*, s ugyanígy Mistral-cikkeiben, *Irodalomelméletében*, s későbbi *Irodalomtörténetében*.

Ezidőtájt fő-fő mesterei, Schopenhauer és Nietzsche azt a hitet sugallták neki, hogy az emberiség igazi történelmét nem a külső, látható történet adja, hanem az emberi művekből kiolvasható – s elsősorban a művészetből, a lírából kiolvasható – „belső történet”. Az 1911-es *Nietzsche mint filológus, s Életfilozófia* című esszéiben Babits azt szorgalmazta, hogy a historikus történet mellé az emberi valóságtudat fejlődésrajzát is meg kellene alkotni. „. . . nem jöhetne-e egy nagy tudós – kérdezte –, aki e sok-sok nagy költőnek elszórt életfilozófiáját egy hatalmas rendszerre tudná önteni. . . ? aki azt, amibe a költői ihlet belátott, a tudomány számára értékesítené?” (Ny., 1911. I. III. 16. 602.)

A szellemtörténethez mérten is külön utat járt ezzel az igényével Babits. S ahogy a Geistesgeschichte módszereit később elvetette, s a biológiai, pszichológiai fogantatású esztétika után a normatív álláspontot tette magáévá, a történeti tudást teremtő kultúrák példájával azonosította. Politikum helyett az életmód, az életforma kérdései izgatták. És Schopenhauer, akit élete végéig „a világ egyik legnagyobb szellemének” tisztelt, arra is megtanította, hogy a történelmet ne logikus, kiszámítható, megtervezhető folyamatnak tekintse, hanem kusza és kiismerhetetlen zajlásnak. Vörösmarty- s Arany-élménye pedig csak megerősíték ebben.

Nemkülönben nemzettudata, nemzetjellem-tana tanulságai. Az összehasonlítás szempontjai talán itt járnak a legrosszabbul Sipos Lajos művében. A reformkori, az etatista s a századfordulós nemzedékek nemzettudatához alig méri hozzá a babitsit. Pedig kiválóan súlypontozza a költő keresztény kultúráján a Kant-hatást, annak erkölcsi következményeit, az értelmiség forradalomellenes magatartását, mely költőnknek abban a véleményében csúcsonodik ki, hogy „a forradalomban a nemzet saját magát öli meg.” (107.) A jogrendiségre mint e nemzet-tudat fő-fő elemére azonban már nem fektet kellő súlyt, s következőleg, annak hazai és európai előzményeire, mintáira sem. Holott, ha politikai kategóriákkal próbálnánk mérni, Babits konzervativizmusa, liberalizmusa elképzelhetetlen épp a jogiség szerepének tisztázása nélkül.

Az említett szempontok bővebb, mélyebb tárgyalásával kicsit adós-nak véljük Sipos Lajos munkáját. De méltánytalanok lennénk, ha adósságát eltúloznánk. Babits 1918–19-es magatartását és annak következményeit sem a kommunista emigráció (Balázs Béla, Lukács György, Révai József), sem a gyorsan hatalomra kerülő jobboldal (Lendvai István, Tormay Cécile, Szabó Dezső) nem akarta érteni, értelmezni. *A magyar költő kilencszáztizenkilencben* íróját még e szöveg későbbi változata alapján is lepezett rosszindulattal halmozták el. Sipos Lajos, szinte együtt élve a költővel, a legalaposabb, legtiszteletreméltóbb jellemzést adta róla, amilyent nehéz napokról egyáltalán adni lehet. Ha mélyebben tűnődünk rajta, látni fogjuk, hogy törekvésének nem is olyan kevés ez az érdeme. (Irodalomtörténeti Füzetek, 91. Akadémiai, 1976.)

REISINGER JÁNOS